

جمهوری اسلامی ایران
نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها
سازمان پژوهشی

دانشگاه
بهبهینی

آذرماه ۱۳۸۸

چکیده مقالات دومین همایش نواندیشی دینی

موضوعات

برگزیدگان

دانشگاه شهید بهشتی
معاونت پژوهشی نهاد نمایندگی مقام معظم
رهبری در دانشگاه‌ها

با همکاری

دانشگاه علامه طباطبائی، قطب علمی مطالعات
خاورمیانه و جهانی‌شدن (گروه علوم سیاسی و
روابط بین‌الملل دانشگاه شهید بهشتی)،
پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، سازمان
بسیج اساتید، معاونت فرهنگی و اجتماعی
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دبیرخانه
هیات حمایت از کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد
و مناظره شورای عالی انقلاب فرهنگی.

ت. قلمرو امکان و ضرورت نواندیشی
سی، نواندیشی دینی در گذر زمان،
دیشی دینی و انعطاف‌پذیری شریعت،
دیشی دینی در حوزه و دانشگاه،
ب‌شناسی نواندیشی دینی، اقتضانات و
نواندیشی دینی، علل و انگیزه‌های ظهور
دیشی دینی، نواندیشی دینی و
به‌پردازی، نواندیشی دینی و مکاتب
ن، نواندیشی دینی و مطالعات زنان،
فی‌شدن و نواندیشی دینی، نواندیشی
در خاورمیانه امروز.

دبیر علمی همایش: دکتر محمدباقر حشمت‌زاده
دبیر اجرایی همایش: دکتر حجت رسولی
مسئول دبیرخانه: فرهاد دانش‌نیا
دستیار مسئول دبیرخانه: مهدی قاسمی
صفحه‌آرا و طراح جلد: سعید پرور
ویراستار: رضا نجف‌زاده
چاپخانه: دانشگاه شهید بهشتی
ناظر چاپ: صفر ممیزاد

نشانی: تهران، بزرگراه چمران، ولنجک، دانشگاه شهید بهشتی، معاونت پژوهشی و فناوری

تلفن: ۲۹۹۰۲۲۳۶

پست الکترونیک: hamayesh@sbu.ac.ir
پایگاه اینترنتی: http://hamayesh.sbu.ac.ir

سازمان همایش:

رئیس همایش: دکتر احمد شعبانی
دبیر علمی همایش: دکتر محمد باقر حشمت‌زاده
دبیر اجرایی همایش: دکتر حجت رسولی
مسئول دبیرخانه همایش: فرهاد دانش‌نیا
دستیار مسئول دبیرخانه: مهدی قاسمی

اعضای کمیته راهبردی همایش

حجت‌الاسلام حبیب محمدنژاد، حجت‌الاسلام محمدعلی یوسف‌زاده، حجت‌الاسلام
دکتر حسن سعیدی، حجت‌الاسلام سیدمحسن سادات کیایی، حجت‌الاسلام
خوانین‌زاده، دکتر محمدباقر حشمت‌زاده، دکتر علی‌اکبر متکان، دکتر پیمان صالحی،
دکتر حجت رسولی، دکتر رحیم عیوضی، آقای عرب‌سرخی، علی‌رضا عنبرستانی، سید
علی سیدابوطالبی، سید رزاق بهیارمقدم، فرهاد دانش‌نیا.

اعضای کمیته علمی همایش

دکتر حسین نمازی، دکتر محمدباقر حشمت‌زاده، حجت‌الاسلام حبیب محمدنژاد،
حجت‌الاسلام دکتر حسن سعیدی، حجت‌الاسلام دکتر منصور میراحمدی،
حجت‌الاسلام محمدعلی یوسف‌زاده، حجت‌الاسلام خوانین‌زاده، دکتر علیرضا صدرا.

اعضای کمیته اجرایی

دکتر حجت رسولی، علی‌رضا عنبرستانی، سیدعلی سیدابوطالبی، فرهاد دانش‌نیا، مهدی
قاسمی، سید رزاق بهیارمقدم، پریسا معنوی، لیلا امامی.

فهرست چکیده‌ها

- پیش‌گفتار ۹
- نقش روشن‌فکری دینی در عرفی‌شدن: منع یا تسهیل ۱۱
- اسلام، مدرنیسم و پسامدرنیسم ۱۲
- آسیب‌شناسی روشنفکری دینی مدلی از نواندیشی دینی ۱۴
- چالش‌های معرفت‌شناختی روشن‌فکر دینی در عصر ما ۱۶
- نواندیشی دینی: پروژه یا پروسه ۱۸
- نواندیشی دینی و سکولاریسم ۲۳
- روشن‌فکری دینی و رنجیدگی خاطر همگانی ۲۴
- نواندیشی دینی: حقیقتی گران و ادعایی ارزان ۲۶
- تیپولوژی نواندیشی دینی ۲۸
- توسعه متعالی، چشم‌انداز و نقطه تعالی و تحقق نواندیشی دینی سیاسی ۲۹
- بررسی انتقادی موج سوم اندیشه سیاسی در ایران ۳۲
- روشن‌فکری و صورت‌بندی آن ۳۴
- نوگرایی دینی با رویکرد فلسفی به امامت ۳۵
- قصدگرایی و مسئله‌شناسی روشن‌فکران دینی مطالعه موردی مهدی‌بازرگان ۳۶
- نواندیشی دینی در عرصه اجتهاد ۳۷
- جهانی‌شدن و تاثیر آن بر احیای جنبش‌های اسلامی معاصر ۳۹
- نواندیشی دینی استاد مطهری ۴۰

روشن فکری دینی و رنجیدگی خاطر همگانی

دکتر محسن خلیلی

استادیار علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

روشن فکر فردی است آگاه از مسایل اجتماعی در برابر جریان‌های فکری موضع‌گیری می‌کند، چالش برمی‌انگیزد، وضع موجود را به نقد می‌کشد، و تغییرهای اساسی را مطالبه می‌کند. روشن‌فکران فروشنندگان سخن‌اند و در حرفه خود، سود را در تغییر وضعیت موجود می‌بینند. از منظری تاریخی، روشن‌فکری از بستر جریان روشن‌گری زاده شده دغدغه‌اش، دفاع از آرمان‌های عصر روشن‌گری است. روشن‌فکر غربی، حاصل مدرنیته است؛ ولی روشن‌فکر ایرانی (اگر این تعبیر درست باشد) دست‌آورد مواجهه و دادوستد سنت با مدرنیته غربی است. بنابراین، رونوشت برابر با اصل نیست. هنگامی که ایرانی روشن‌فکر از دغدغه خود سخن می‌گوید، دست کم به پنج شیوه، به چگونگی پیوند میان دین (سنت) و تجدد (مدرنیته) می‌اندیشد. گاهی مدرنیته را نقد می‌کند، گاهی از مبادی مدرنیته غفلت می‌نماید، گاهی، تجدد را مطلوب و بایسته می‌نمایند، گاه عقل مدرن را لازم ناکافی می‌پندارد، و گاهی، به طرزی اساسی، عقل را به معنای اعم کلمه نفی می‌کند. روشن‌فکرانی که در باب دین می‌اندیشند، دغدغه‌های کلان دارند؛ گاهی می‌آشوبند و گاهی کنج عزلت و عافیت می‌گزینند؛ گاهی دم‌خور حکومتیان می‌شوند و گاهی سیاست و حکومت را سه طلاقه می‌کنند، اما همگی دردی جان‌کاه دارند: از یک سو، مخالفان خود را رنجیده خاطر می‌سازند، و از دیگر سو، خود نیز غمگین و اندوه‌ناک می‌شوند. بزرگ‌ترین بحران روشن‌فکری دینی، ماهیت باطل‌نمای آن است؛ به این معنا که هم‌زمان نمی‌توان هم به عقل نقاد خودبنیاد متکی بود و هم به منبع وحیانی باور داشت. روشن‌فکری دینی، یک «واژه مرکب نشانه‌گذاری» شده است. بنابراین، حوزه عمل‌کرد محدودتری نسبت به واژه تک و عام روشن‌فکری دارد.

روشن‌فکری دینی نوعی الگوی خاص و نشانه‌گذاری شده است و ناگزیر می‌بایست در بسیاری از مبادی، رهیافت‌ها و روش‌ها، با الگوی عام، یعنی روشن‌فکری، در شراکت باشد. آیا می‌توان هم متدین بود و هم روشن‌فکر؟ نگارنده بر این باور است که در کنار روشن‌فکری دینی، به شیوه‌ای عقلانی، می‌توان از روشن‌فکری غیردینی، غیرروشن‌فکری دینی، و غیرروشن‌فکری غیردینی، سخن به میان آورد. حال اگر فرض کنیم که عقیده‌ها و باورها (به شرط آن که بخواهند کارکردی شوند و صرفاً در حوزه اندیشه باقی نمانند) هنگامی که ابراز می‌شوند، خود به خود داعیه‌دار برتری‌اند و دیگر اندیشه‌ها را کهنتر و فروتر از خود، می‌نمایانند. بنابراین، می‌توان این فرضیه اساسی را پیش کشید که اندیشه‌ها، در ذات خود، می‌بایست به مطلوب‌ترین و بهینه‌ترین وجه، اجرایی و عملیاتی شوند. شاید این تعبیر درست باشد که غایت قصوای مرام‌ها، باورها، اندیشه‌ها، مکتب‌ها و ایدئولوژی‌ها، پردازش نظریه‌ای معطوف به کارکرد در باب حکومت و زمام‌داری است. آیا روشن‌فکری دینی از حیث اندیشگی می‌تواند مدعی باشد که بهترین است؟ آیا روشن‌فکری دینی این قابلیت را دارد که به نظریه‌پردازی معطوف به عمل در باب حکومت‌مندی پردازد؟ نگارنده بر این باور است که اندیشه دو جای گاهی روشن‌فکری دینی، در مدعا، قائل به برتری در هر دو عرصه روشن‌فکری و دیانت است و در عمل کوشش می‌کند دو جای گاه دیانت و روشن‌فکری را به طرزی هم‌زاد، به مرتبه اعلی برساند. اما در عمل از مدعا پیروی نمی‌کند، زیرا نظریه و کردار برآمده از امتزاج دیانت و روشن‌فکری، به نوعی فروافتادگی دو جای گاهی منجر می‌شود که نه روشن‌فکری و نه دیانتش، هیچ کدام هژمون نمی‌شوند.